

Załącznik nr 9 do Regulaminu wyboru projektów nr FEMP.08.01-IP.02-009/23

Diagnoza sytuacji na rynku pracy Małopolski Zachodniej w kontekście realizacji wsparcia ze środków Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

1. Wprowadzenie

Małopolska Zachodnia (MZ) to obszar obejmujący statystyczny podregion oświęcimski (NUTS-3), w którego skład wchodzi 4 powiaty: oświęcimski, chrzanowski, olkuski i wadowicki. Obejmuje on 30 gmin, z których 6 posiada status gminy górniczej (Babice, Brzeszcze, Chełmek, Libiąż, gm. wiejska Oświęcim, Trzebinia).

MZ jest podregionem węglowym stanowiącym część Górnośląskiego Zagłębia Węglowego (GZW), który obecnie podlega procesom intensywnej transformacji górniczej i energetycznej. GZW stanowi integralną całość, połączoną silnymi więzami gospodarczymi, społecznymi i przestrzennymi. Trwający proces transformacji skutkuje ograniczaniem działalności w zakresie wydobycia węgla kamiennego oraz wytwarzania energii elektrycznej w instalacjach węglowych. Zmiany zachodzące w GZW, w tym w obszarze MZ, związane z realizacją działań w dziedzinie energii i klimatu wiążą się z istotnymi kosztami w szczególności społecznymi i gospodarczymi, stanowiącymi zagrożenie dla trwałego rozwoju podregionu.

Bez odpowiednich działań wspierających, dalszy przebieg transformacji MZ pogłębi te negatywne zjawiska, doprowadzając do trwałej marginalizacji regionu górniczego. Jej wynikiem może być dalsza depopulacja, utrata funkcji społeczno-gospodarczych na rzecz województwa śląskiego oraz aglomeracji krakowskiej, zdominowanie lokalnego rynku pracy przez oferty o niskiej atrakcyjności.

2. Silne powiązania ze Śląskiem

Transformacja pobliskiego Śląska będzie miała wpływ na małopolskich pracowników dojeżdżających do pracy na w województwie śląskim oraz małopolskie MŚP w łańcuchach dostaw zależnych od śląskich kopalń węgla. Śląskie, największy region górniczy w UE, jest ciągle w dużym stopniu zależny gospodarczo od sektora wydobycia węgla. Śląskie będzie stopniowo odchodziło od wydobycia węgla aż do 2049 roku i wymaga dodatkowych wysiłków na rzecz dywersyfikacji gospodarczej, przekwalifikowania i podnoszenia kwalifikacji, przeciwdziałania wyludnianiu się i rewitalizacji.

Sąsiadujący ze Śląskiem podregion oświęcimski silnie powiązany funkcjonalnie i pozostający "w cieniu" transformacji podregionów Śląska ma analogiczne problemy społeczno-gospodarcze wynikające z procesu transformacji, przy czym znacznie słabszy potencjał naukowo-badawczy. Wyzwania dla MZ związane z transformacją dotyczą tworzenia nowych miejsc pracy, w tym tych określanych jako zielone miejsca pracy, rekultywacji terenów przemysłowych oraz rozwoju niskoemisyjnego systemu transportowego. Ponad 18 tys. osób z MZ codziennie dojeżdża do pracy

w województwie śląskim; największa ich liczba (ponad 10 tysięcy osób) pochodzi z powiatu oświęcimskiego¹.

3. Demografia

Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 r. ludność w województwie małopolskim liczyła 3 432,3 tys. osób (51,5% populacji stanowiły kobiety, a 48,5% mężczyźni), czyli 9% ludności Polski. W porównaniu z wynikami spisu z 2011 r. liczba ludności wzrosła o 2,8% (Polska – spadek o 1,2%).

Do powiatów, w których notowano spadek liczby mieszkańców w okresach międzyspisowych należały: chrzanowski (o 6,5 tys.), olkuski (o 6,2 tys.), oświęcimski (o 4,0 tys.). W tym czasie w powiecie wadowickim liczba ludności wzrosła o 0,6 tys. osób.

Widać też spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności podregionu. Małopolska Zachodnia odnotowała największy spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym w całym województwie. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego w 2021 roku pokazują we wszystkich czterech powiatach spadek w ciągu ostatnich 10 lat, kolejno: w powiecie wadowickim udział spadł o 5,5%, oświęcimskim o 10,5%, chrzanowskim o 14,4% i olkuskim aż o 15,5%, podczas gdy średni spadek w Małopolsce wyniósł 2,7%.

Obszar MZ zamieszkuje 536,98 tysięcy osób (51,3% kobiet, 48,7% mężczyzn). Specyfiką MZ jest dobrze rozwinięta sieć osadnicza oraz bardzo silne zurbanizowanie – trzy powiaty z tego obszaru: oświęcimski (370 os./km² w 2021 r.), chrzanowski (326 os./km² w 2021 r.) oraz wadowicki (245 os./km² w 2021 r.) osiągają jedne z najwyższych wskaźników gęstości zaludnienia wśród powiatów ziemskich w regionie. W granicach miast mieszka ok. 46% ludności (dla porównania w województwie małopolskim w 2021 roku ludność miejska stanowiła 48% ogółu ludności), niemniej obszarów typowo rolniczych jest niewiele – większość to tereny stopniowo urbanizujące się i coraz silniej powiązane z sąsiadującymi miastami.

Podregion oświęcimski jest obszarem kryzysu demograficznego. Według danych z 2021 roku zarówno przyrost naturalny na 1 tysiąc ludności był w całym podregionie ujemny i wynosił co najmniej – 5,8, jak i saldo migracji na pobyt stały było ujemne.

Patrząc na całe województwo małopolskie sytuacja jest nieco lepsza. Choć w Małopolsce w 2021 roku odnotowano ujemny przyrost naturalny – współczynnik ten na 1 tysiąc ludności wyniósł – 2,18, to saldo migracji na pobyt stały było dodatnie i wyniosło 1,41². W okresie 10 lat, tj. 2011-2021, ludność Małopolski zwiększyła się o 2,8%, tj. o przeszło 94,8 tys. osób.

Wraz ze zmianami ilościowymi podążają zmiany w strukturze wieku i to w kierunku szybkiego starzenia populacji omawianych powiatów. O ile dla całego województwa

¹ Analiza macierzy dostępności w ramach badania pn. „Przeptywy ludności związane z zatrudnieniem w 2016 r.” źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/opracowania/przeptywy-ludnosc-zwiazane-z-zatrudnieniem-w-2016-r-%20,20,1.html>

² Urząd Statystyczny w Krakowie, dane za rok 2021, [Urząd Statystyczny w Krakowie / Infografiki / Infografiki US Kraków / Ludność w województwie małopolskim w 2021 r.](#)

małopolskiego odsetek osób w wieku poprodukcyjnym wyniósł 20,6%, to dla powiatu chrzanowskiego wskaźnik ten ukształtował się na poziomie około 24,8%, powiatu olkuskiego 25%, powiatu oświęcimskiego 23,2%, a jedynie wskaźnik dla powiatu wadowickiego ukształtował się poniżej średniej wojewódzkiej i wyniósł 19,9%. Problem starzenia się społeczeństwa będzie coraz większym wyzwaniem dla powiatów Małopolski Zachodniej.

Starzenie się społeczeństwa, brak miejsc pracy wysokiej jakości oraz odpływ młodych i wykształconych osób pokazuje niestabilność i zagrożenia dla ścieżki rozwoju społeczno-gospodarczego całego podregionu.

4. Rynek pracy

Niekorzystnie kształtują się przeciętne wynagrodzenia. Wskaźnik przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto dla 2021 roku w powiatach Małopolski Zachodniej był wyraźnie poniżej średniej dla całego kraju i wynosił od 82,3 w powiecie wadowickim do 90,4 w powiecie oświęcimskim (dla porównania dla całego województwa małopolskiego wskaźnik ten wyniósł 100,8). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie wynosiło odpowiednio od 4936 do 5422 zł (dla porównania: w skali ogólnopolskiej – 6001 zł, w skali województwa – 6046 zł).

Poziom bezrobocia we wszystkich 4 powiatach podregionu oświęcimskiego od wielu lat osiąga wyższy wynik niż średnia wojewódzka (od 5,8 do 7,9%). Na koniec lutego 2023 roku stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce wynosiła 4,9%, podczas gdy w powiatach Małopolski Zachodniej osiągnęła wynik od 5,8% w powiecie oświęcimskim do 7,9% w powiecie olkuskim. Zapoczątkowany w 2013 roku spadek liczby osób bezrobotnych w całym województwie wyraźnie widoczny był także w podregionie. Od 2013 do 2023 roku liczba bezrobotnych w tej części Małopolski zmniejszyła się o ponad 40% osiągając na koniec 2023 roku 12 025 osób. Jednocześnie udział bezrobotnych z powiatów Małopolski Zachodniej w ogóle zarejestrowanych w województwie pozostawał przez ten czas na zbliżonym poziomie wynosząc około 18%.

W powiatach chrzanowskim olkuskim, oświęcimskim i wadowickim, najwięcej zawodów deficytowych (w których liczba osób chętnych do pracy będzie mniejsza niż liczba ofert) odnotowano w branżach:

- budowlanej: **robotnicy budowlani, betoniarze i zbrojarze, cieśle i stolarze budowlani, dekarze i blacharze budowlani, murarze i tynkarze**, inżynierowie budownictwa, **operatorzy i mechanicy sprzętu do robót ziemnych, pracownicy robót wykończeniowych w budownictwie**. Deficyty wynikają m.in. z zapotrzebowania na osoby z doświadczeniem, praca jest wymagająca fizycznie, często jest prowadzona w niekorzystnych warunkach atmosferycznych. Problemem jest również wiek osób chętnych do pracy oraz posiadane przez nich przeciwwskazania zdrowotne. Ponadto w przypadku inżynierów budownictwa i operatorów i mechaników sprzętu do robót ziemnych wymagane są specjalistyczne uprawnienia;

- transportowej: **kierowcy autobusów, kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych**. Powody deficytów w ww. zawodach: wymagane specjalistyczne uprawnienia, kosztowne szkolenia, w przypadku kierowców samochodów ciężarowych praca w delegacjach na trasach międzynarodowych, wymagania dyspozycyjności, znajomość języków obcych, odpowiedzialność materialna;
- logistycznej: **magazynierzy**. Jednym z powodów jest brak uprawnień do obsługi wózków jezdniowych;
- produkcyjnej: **operatorzy obrabiarek skrawających, robotnicy obróbki drewna i stolarze**. Powody deficytów w ww. zawodach to brak absolwentów kończących odpowiednie kierunki, a także fakt, że w rejestrach bezrobotnych są osoby starsze nie znające nowych technologii (np. brak znajomości technologii CNC).

Inne zawody, w których odnotowano deficyty, to m.in. elektrycy, elektromechanicy i elektromonterzy, spawacze, ratownicy medyczni. W tym wypadku powodem jest brak aktualnych uprawnień, brak doświadczenia.

Powyższe zawody zostały wskazane nieprzypadkowo. Z analizy makroekonomicznej, przedstawionej w dokumencie IBS pt. „Sprawiedliwa transformacja węglowa w regionie śląskim – Implikacje na rynku pracy” wskazano, że górnicy, którzy będą odchodzić z sektora przed osiągnięciem wieku emerytalnego, będą mogli znaleźć pracę w sektorze budownictwa, transportu lub przetwórstwa przemysłowego. Co ważne, odpowiada to preferencjom górników, którzy w przeprowadzonych ankietach właśnie te sektory wskazują jako najatrakcyjniejszą alternatywę dla swojego obecnego zatrudnienia. Można również zauważyć, że wskazane kierunki (budownictwo transport, przetwórstwo przemysłowe) są relatywnie najbardziej przystępne dla odchodzących z branży górników ze względu na ich wykształcenie, wiek oraz rozkład płci.

W odniesieniu do przyszłych skutków transformacji energetycznej, a także spodziewanych zmian na rynku pracy w Małopolsce Zachodniej, w niniejszej analizie skupiono się przede wszystkim na branżach, które mogłyby stać się alternatywą dla osób tracącym pracę w sektorze górniczym i okołogórniczym, po zdobyciu odpowiednich umiejętności odnaleźć się na rynku pracy. Należy jednak podkreślić, że konieczne jest podjęcie działań na rzecz podnoszenia kwalifikacji, nabywania nowych umiejętności, dostosowania oferty kształcenia zawodowego do realiów lokalnego rynku pracy i zapotrzebowania na właściwe zawody, w tym tzw. zawody zielone, a także realizowanie programów aktywizacji zawodowych, doradztwa zawodowego, szkoleń, staży i bonów zatrudnieniowych.

W kontekście transformacji energetycznej, ograniczenia wydobywania węgla kamiennego w Małopolsce i na Śląsku oraz planowanego w związku z tym spadku zatrudnienia w sektorze górniczym i branżach pokrewnych, będą rodzić wiele konsekwencji społecznych, których skutki dotkną także mieszkańców Małopolski Zachodniej, W szczególności będzie to konieczność znalezienia nowego zatrudnienia dla osób, których dotychczasowe miejsce pracy zostanie zlikwidowane w związku

z przeprowadzaniem procesu transformacji energetycznej. Ponadto, obserwowana będzie również utrata potencjalnych miejsc pracy dla młodych ludzi, wchodzących na rynek pracy, np. których wykształcenie jest związane z sektorem górnictwa, a także konieczność wprowadzania zmian w funkcjonowaniu przedsiębiorstw, które są zależne lub powiązane z branżą górniczą.

Według danych Instytutu Badań Strukturalnych, zdecydowana większość pracowników w sektorze to mężczyźni. Ich udział jest znacznie większy niż w innych sektorach gospodarki, dlatego w szczególności to oni są narażeni na ryzyko utraty pracy oraz konieczność zmiany branży zatrudnienia. Analizując branże, które w Małopolsce Zachodniej skupiają mężczyzn, oprócz przemysłu, wyróżnić należy budownictwo i przetwórstwo przemysłowe, a także wybrane działalności z sekcji G – J (w szczególności transport i gospodarka magazynowa, handel oraz naprawa pojazdów samochodowych). Analiza ta pozwoliła więc na wskazanie potencjalnych sektorów, które mogłyby stanowić potencjalny kierunek przekwalifikowania się osób zwolnionych z górnictwa.

	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		przemysł i budownictwo		handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja		działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości		pozostałe usługi	
	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M
Powiat chrzanowski	2 404	46,34%	13 837	73,89%	5 075	52,20%	614	27,85%	8 006	20,18%
Powiat olkuski	8 270	48,08%	13 432	73,14%	4 898	53,04%	1 292	39,63%	6 589	20,85%
Powiat oświęcimski	6 214	47,91%	13 840	74,74%	6 220	40,77%	537	24,21%	10 592	23,64%
Powiat wadowicki	11 453	45,51%	14 059	65,67%	6 441	41,90%	513	27,10%	9 254	23,10%

5. Branże i sektory podlegające transformacji i podmioty pozostające z nimi w łańcuchach wartości

Na potrzeby naboru pod pojęciem „branże i sektory podlegające transformacji i podmioty pozostające z nimi w łańcuchach wartości należy rozumieć

przedsiębiorstwa, w których przeważającym PKD (wskazanym we właściwym rejestrze) jest:

- sekcja B Górnictwo i wydobywanie (Działy 05, 06, 07, 09);
- sekcja C – 28.92 Z (Produkcja maszyn dla górnictwa i do wydobywania oraz budownictwa).
- sektory i podsektory energochłonne – zgodnie z Informacją Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki (URE) to: 24.10, 24.42, 24.43, 24.44, 24.45, 24.51, 20.13, 17.11, 17.12, 19.20, 23.14., 20.11.

Wsparcie dla pracowników zagrożonych zwolnieniem, pracowników przewidzianych do zwolnienia lub osób zwolnionych z przyczyn nie dotyczących pracownika może być kierowane zarówno do osób, które mieszkają i pracują w Małopolsce Zachodniej lub mieszkają w Małopolsce Zachodniej i pracują w w/w branżach na Śląsku.